

CHAKANA SAVDO TIZIMINI RIVOJLANTIRISH BOSQICHLARI

Toshpulatov Bobur Rasul o'g'li

Termiz Davlat Pedagogika instituti o'qituvchisi.

Ravshanova O'g'ilshod Abdurashid qizi,

Shoxida Xursanova Xusan qizi

Termiz Davlat Pedagogika instituti 3-bosqich talabalari

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada chakana savdo tizimining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Chakana savdoning an'anaviy shakllaridan tortib, zamonaviy raqamli va integratsiyalashgan savdo modellarigacha bo'lgan evolyutsion jarayonlar yoritiladi. Shuningdek, chakana savdo tizimini rivojlantirishda institutsional islohotlar, innovatsiyalar, raqamli texnologiyalar va iste'molchilar xulq-atvorining o'zgarishi asosiy omillar sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: chakana savdo, savdo tizimi, rivojlanish bosqichlari, savdo infratuzilmasi, raqamli savdo, iste'mol bozori.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida chakana savdo tizimi milliy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Chakana savdo ishlab chiqaruvchi va iste'molchi o'rtasidagi asosiy bog'lovchi bo'g'in sifatida tovarlar harakatini ta'minlaydi hamda aholining turmush darajasi va iste'mol madaniyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli chakana savdo tizimini izchil rivojlantirish masalasi iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib kelmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi chakana savdo tizimini rivojlantirishning asosiy bosqichlarini aniqlash, ularning o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish va zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini ilmiy asosda yoritishdan iborat.

1. Chakana savdo tizimining mohiyati va iqtisodiy ahamiyati

Chakana savdo tizimi — bu yakuniy iste'molchilar uchun tovar va xizmatlarni sotish bilan bog'liq iqtisodiy munosabatlar majmuasidir. U quyidagi funksiyalarni bajaradi:

- tovarlarni iste'molchiga yetkazish;
- ishlab chiqarish va iste'mol o'rtasida muvozanatni ta'minlash;
- talab va taklifni muvofiqlashtirish;
- yangi ish o'rinlarini yaratish.

Chakana savdoning rivojlanish darajasi ichki bozorning holati, aholining daromadlari va iqtisodiy barqarorlik darajasini aks ettiradi.

2. Chakana savdo tizimini rivojlantirish bosqichlari

2.1. An'anaviy chakana savdo bosqichi

Chakana savdoning dastlabki bosqichi kichik hajmdagi, asosan oilaviy yoki yakka tadbirkorlikka asoslangan savdo shakllari bilan tavsiflanadi. Ushbu bosqichda:

- bozorlar va kichik do'konlar ustunlik qiladi;
- savdo jarayonlari mehnat talabchan bo'ladi;
- tovar assortimenti cheklangan bo'ladi.

Bu bosqich ko'proq lokal ehtiyojlarni qondirishga yo'naltirilgan bo'lib, savdo infratuzilmasi yetarli darajada rivojlanmagan bo'ladi.

2.2. Tashkiliy va infratuzilmaviy rivojlanish bosqichi

Mazkur bosqichda chakana savdo tizimi tashkiliy jihatdan rivojlana boshlaydi. Savdo infratuzilmasi kengayadi, savdo maydonlari va logistika tizimi shakllanadi. Ushbu bosqichning asosiy xususiyatlari:

yirik savdo markazlari va supermarketlarning paydo bo'lishi;
savdo faoliyatining me'yoriy-huquqiy bazasi takomillashuvi;
chakana savdoda ixtisoslashuvning kuchayishi.

Bu bosqich chakana savdoning miqyos va samaradorlik jihatdan kengayishiga xizmat qiladi.

2.3. Raqobatbardosh savdo tarmoqlari shakllanishi bosqichi

Ushbu bosqichda chakana savdo tizimida tarmoqlashuv jarayoni jadallashadi. Bitta savdo belgisi ostida faoliyat yurituvchi chakana savdo tarmoqlari shakllanadi. Asosiy belgilar:

brendlangan savdo tarmoqlarining rivojlanishi;
standartlashtirilgan savdo texnologiyalarining joriy etilishi;
xizmat ko'rsatish sifati va marketing faoliyatining kuchayishi.

Bu bosqichda chakana savdo raqobatbardoshligini oshirish asosiy maqsadga aylanadi.

2.4. Innovatsion va raqamli savdo bosqichi

Zamonaviy bosqich chakana savdoning raqamli transformatsiyasi bilan tavsiflanadi. Axborot texnologiyalarining joriy etilishi savdo jarayonlarini tubdan o'zgartirmoqda. Ushbu bosqichda:

elektron savdo va onlayn platformalar rivojlanadi;
raqamli to'lov tizimlari keng qo'llaniladi;
savdo jarayonlari avtomatlashtiriladi.

Innovatsion bosqich chakana savdoning samaradorligi va shaffofligini oshiradi.

2.5. Barqaror va integratsiyalashgan savdo tizimi bosqichi

Eng so'nggi bosqich chakana savdoning barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan holda integratsiyalashuvi bilan xarakterlanadi. Bu bosqichda:

ekologik va ijtimoiy mas’uliyat kuchayadi;

“yashil savdo” va energiya tejovchi texnologiyalar joriy etiladi;

chakana savdo global qiymat zanjirlariga integratsiyalashadi.

Bu bosqich chakana savdo tizimining uzoq muddatli barqarorligini ta’minlashga qaratilgan.

3. Chakana savdo tizimini rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillar

Chakana savdoning rivojlanish bosqichlari quyidagi omillar ta’sirida shakllanadi:

aholining daromadlari va iste’mol madaniyati;

davlat tomonidan olib borilayotgan iqtisodiy siyosat;

texnologik taraqqiyot va innovatsiyalar;

logistika va infratuzilma rivoji;

ichki va tashqi bozordagi raqobat muhiti.

Xulosa

Chakana savdo tizimini rivojlantirish bosqichlari uzviy va izchil jarayon bo‘lib, u iqtisodiy rivojlanish darajasi va jamiyat ehtiyojlariga mos ravishda shakllanadi. An’anaviy savdo shakllaridan boshlab, zamonaviy raqamli va barqaror savdo tizimigacha bo‘lgan rivojlanish yo‘li chakana savdoning iqtisodiyotdagi rolini yanada kuchaytiradi. Ushbu bosqichlarni chuqur o‘rganish chakana savdo tizimini samarali rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. Ibragimov. Q. T. ECONOMIC-STATISTICAL ANALYSIS OF ACTIVE CONSTRUCTION ENTERPRISES IN SURKHANDARYA REGION Journal of Management Value & Ethics (A quarterly Publication of GMA) April special issue. 23 Vol. 13 No.02 SJIF 8.001&GIF 0.626 ISSN-2249-9512 Journal of Management Value & Ethics.
2. B.E. Turayev. Surxondaryo viloyati yalpi hududiy mahsuloti tarkibida qurilish ishlari ulushining korrelyatsion-regression tahlili. “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 6, noyabr-dekabr, 2021-yil - 215-224-betlar.
3. Ismoilov D.I. Surxondaryo viloyatida 2010-2024 yillardagi yalpi hududiy mahsulotining statistik tahlili. “Mintaqani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning dolzarb masalalaril mavzusida” Respublika ilmiy-amaliy anjumani.2025.-372-377 [15 16 Oktabr Mintaqani ijtimoiy iqtisodiy rivojlantirishning dolzarb \(2\).pdf](#)
4. D. R. Shakarova Correlation-regression analysis of the main use indicators of railway transport Baltic Journal of Law & Politics, A Journal of Vytautas Magnus University, Volume 16, Number 03(2023):3657-3662, doi: 10.2478/bjlp-2023-00000279. 6-bet.